

Danmarks første socialist

Af Julie Katlev

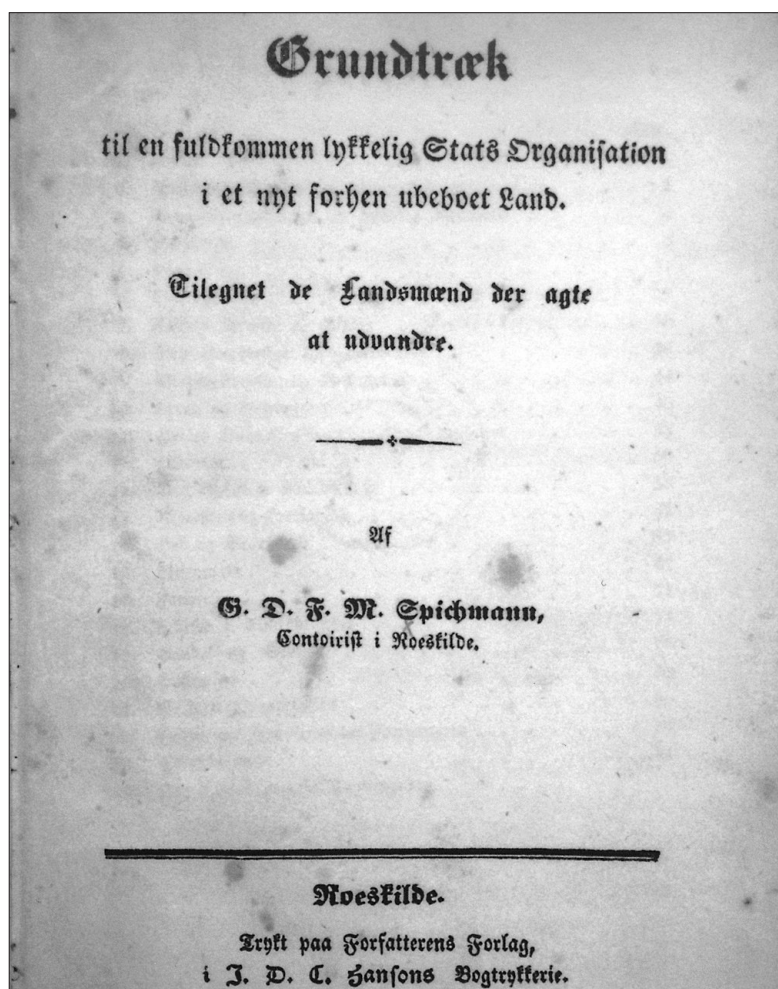
Roskilde 1842. I Palæets gård og indenfor i den gulkalkede hovedbygning summer det af liv. Elegante københavnere med moderigtige frakker og stivede halsbind blander sig med vadmelsklædte bønder og stoute købmænd fra Sjælland, Fyn og de omkringliggende øer. Sågar fra Færøerne og Island er kommet tre højtideligt udseende mænd, hvis bløde danske blander sig med den øvrige, apostoliske forvirring af dialekter.

Det er blevet tid til samling for Østifternes Provindsialstænderforsamling. Den ene ud af fire, som kong Frederik 6. bestemte det, da han udsendte sin Stænderforordning i 1834. Endnu er der seks år tilbage på enevældens kalender, og de 70 deputerede derinde har kun rådgivende magt. Man får et glimt af de sydfynske købstæders deputerede, den nationalliberale Orla Lehmann, og der går et sus gennem gruppen af Roskilde-borgere, som har taget opstilling i gården for at få begivenhederne på førstehånd. Er det ikke ham, der lige har siddet i Kastelletts arrest i København, dømt for at opildne bondestanden til oprør mod regeringen?

Blandt publikum står en ung mand. Han er ikke smuk som Orla Lehmann, men mager og bleg, klædt i en slidt frakke, og hans udtryk er ikke forventningsfuldt som hos de øvrige tilskuere, men sammenbidt af indestængt harme. Manden hedder David Spichmann. Hans tilstedeværelse her på Stænderpladsen er opdigtet, men ikke usandsynlig. Spichmann var kun 21 år i 1842, og det var formentlig på det tidspunkt, han begyndte at få idéen til et af de mærkeligste skrifter, der er udgivet i Roskilde: *Grundtræk til en fuldkommen lykkelig Stats Organisation i et nyt og forhen ubeboet Land*, fra marts 1843.

Skriftet blev "opdaget" i sin tid af bibliotekar og lokalhistoriker, Lotte Fang, men det blev først underkastet et egentligt videnskabeligt studie, da historikeren Michael Helm inddrog det i sin afhandling om *Det kvaalte demokrati. Guldalderens glemte systemkritikere* fra 1986¹. Michael Helm tøvede ikke med at kalde David Spichmann for "Danmarks

David Spichmann var kun
22 år, da han udgav sin
socialistiske utopi i 1843.

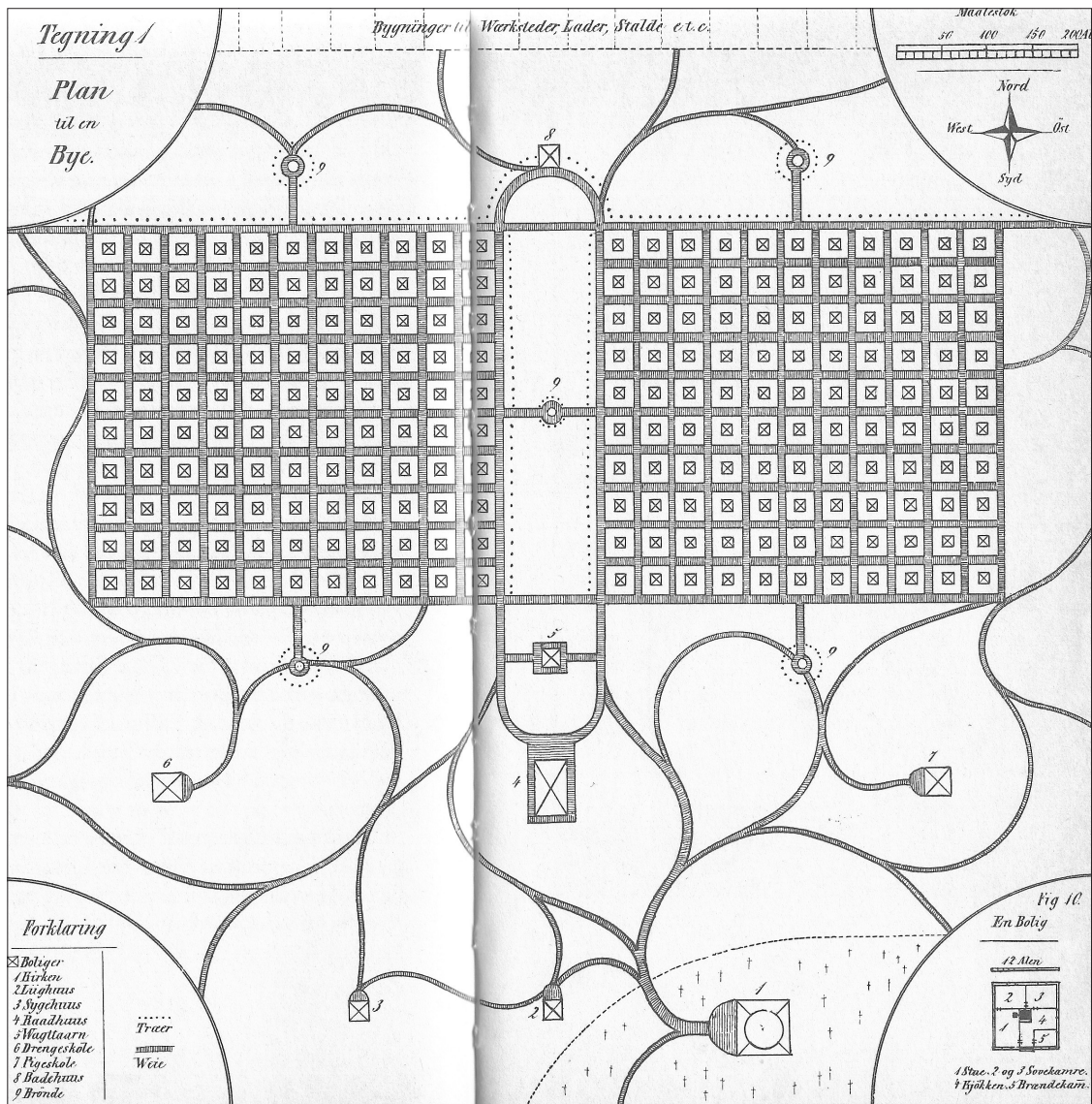
første socialist" - en udfordrende betegnelse, eftersom den titel indtil da havde tilhørt systemkritikeren Frederik Dreier (1827-1853), mens den af andre var blevet hæftet på Socialdemokratiets stifter, Louis Pio (1841-1894). Men Spichmanns *Grundtræk* er et socialistisk værk, og det blev skrevet fem år før Dreiers *Folkenes Fremtid* og seks år før Karl Marx' kommunistiske Manifest. Bogen, som han udgav på sit "eget forlag", præsenterer læseren for en komplet, fuld-blods demokratisk samfunds-utopi med byplan og skitser til klædedragter og anvisninger på alt fra husindretning til børneopdragelse og politisk organisering. Derfor er det mere end sandsynligt, at David Spichmann interesserede sig for det politiske liv i sin samtids Roskilde - og at han fyldtes med harme over det, han så.

Danmark anno 1843 var meget langt fra idealerne hos en

ung mand med ambitiøse demokratiske målsætninger. Stænderforsamlingerne var som sagt rådgivende, og valgretten til dem var yderst begrænset, baseret på besiddelse af privat ejendom. Totalt var det under 200 af Roskildes godt 3000 indbyggere, der havde stemmeret. Omtrent samme tal gjaldt på landsplan. I det kommunale styre så tingene ikke meget bedre ud: Byen Roskilde blev styret af et antal udnævnte embedsmænd i Magistraten samt en Borgerrepræsentation, hvortil valgretten var lige så indskrænket som til Stænderforsamlingen og baserede sig på ejendomsret eller skattebetaling. For Spichmann gjorde den indskrænkede valgret, at han for altid måtte regne med at stå udenfor som tilskuer. Som beskeden kontorist hos landinspektøren havde han hverken ejendom eller kapital, men oppebar en indtægt, der kun lige sikrede familiens overlevelse. Sammen med sin kone, en lille datter og sine forældre boede han til leje i en ejendom i det daværende St. Ols-gade nr. 9 (nu Frederiksborggade 11). Faren supplerede husholdningen med en beskeden indtægt som lotterikontrollør.

Man kan derfor forestille sig, at Spichmann har set på Stænderforsamlingens deputerede med raseri. Hvad havde de, som han ikke havde - andet end fede pengepunge og uretfærdig jordbesiddelse? Så den unge kontorist satte sig for at lave verden om, og hans trang til at stile højt var tydelig i forordet til *Grundtræk*: "For første Gang optræder jeg nu paa Verdens store Skueplads", skrev han. - "Maatte det blive til Held, maatte min gode Villie og redelige Flid opnaae Hensigten og blive til Velsignelse for Menneskeslægten, da var min Løn den herligste, min Lyksalighed den rene et Menneske kunne nyde" ².

Spichmann skrev og skrev. Han udtænkte et samfund, hvor alle var lige, og alle havde stemmeret - i hvert fald alle mænd over 20 år. Det var et utopisk samfund, inspireret direkte af Rousseau og den tyske 1700-tals humanist, Chr. Salzmann³, og på mere uklar vis af de tidlige europæiske socialister som Robert Owen, Joseph Proudhon og Etienne Cabet. Som det var sædvane for utopisterne opfordrede Spichmann sine læsere til at udvandre fra Danmark og virkeliggøre hans ideal-samfund i et "nyt, ubeboet land" - givetvis USA: "De af Eder, mine Landsmænd! Som agte at udvandre til fremmede Egne for at søge en større Lykke end

Skønhed eller totalitarisme? I David Spichmanns socialistiske Utopia var alle huse ens og lige store.

Fædrelandet efter Omstændighederne kunde give Eder, - forener Eder i Alfaderens Navn til at danne et Samfund efter den fremlagte Plan" 4.

Med sirlige pennestrøg tegnede Spichmann, hvordan han forestillede sig sit samfunds fysiske indretning: Det var først og fremmest et lille, overskueligt fællesskab, med en by på max. 600 indbyggere, fordelt på 220 boliger. Hver enkelt familie skulle have sit eget hus, i ét plan med grund-

murede vægge og tilhørende have. Spichmanns visioner på boligområdet lå langt fra datidens virkelighed, men forbløffende tæt på de parcelhuskvarterer, der mere end hundrede år senere voksede op omkring byerne som et synligt bevis på velfærds- og velstandsstigningen. Spichmann tildelede hver familie en parcel på 1005 m² - lidt større end de 700 m², der i dag er standard - og lod et net af veje løbe mellem grundene, for at lette kommunikationen og understrege fællesskabet mellem byens beboere. Ligesom velfærdsstatens byplanlæggere ønskede han at skabe gode og sunde boliger for alle og understregede, hvor stort behovet var, med en gruopvækkende og realistisk skildring af samtidens boligbebyggelse: "I vore nuhavende større Stæder forbydes frisk Luft reent ud Adgang til Boligerne ved de høie sammenfœiede Bygninger. Og Uddunstningen af stinkende Gaarde, Skarnbeholdninger, Værksteder, Brænde og Bryggerier, Afløbsrenders Ureenligheder etc., forpeste den Luft som Menneskene maa indaande"⁵. Ligeså galt stod det til med forsyningen af rent vand: "sundt Drikkevand [er] en ligesaa sjelden Artikel som reen Luft. De Sygdomme, der ere Følger af begge nævnte Nødvendigheders Mangel ere mangfoldige". De dårlige hygiejniske forhold i Roskilde og andre byer er skildret af mange af samtidens skribenter og var et stående debattemne i aviserne. I 1853 blev Spichmanns advarsler om sygdomsrisiko bekræftet, da den store koleraepidemi brød ud i København og slog en stor del af byens indbyggere ihjel. I Roskilde hærgede koleraen også og blev den direkte anledning til opførelsen af Amtssygehuset i 1857.

Derimod fik ingen kolera i Spichmanns *lykkelige Stat*, for her installerede den unge utopist brønde med frisk drikkevand overalt og til fri afbenyttelse (nr. 9 på byplanen). Vandforsyningen var fælles eje og skulle vedligeholdes i fællesskab, fordi, som Spichmann anførte, "de Brønde som nu haves, og som ere Enkeltes Eiendom, ofte, formedelst Eierens Uformuenhed, Forsømmelse, eller andre locale Aarsager ere af saa slet Beskaffenhed at deres Vand kun kan undergrave Helbredet". På byplanen tegnede han desuden et fælles *Badehuus* (nr. 8 på byplanen), hvor byens indbyggere kunne holde sig rene i kolde og varme bade.

Husene indrettede Spichmann ned til mindste detalje, og man fornemmer, hvordan han har nydt at drømme sig

væk fra sine egne, mørke og fattige stuer. Til hver familie gav han tre værelser plus et køkken og et brænderum (Fig. 10 på byplanen). Der var store vinduer og brændeovn til at sikre lys, varme og udsigt til den omgivende natur. For at afbøde lysets skarphed hængte Spichmann "Gardiner af en mild Farve" op i vinduerne, han forsynede alle sovesteder med linned og tæpper, "der kunde vedligeholde en jevn Varme og Hududdunstning⁶", og møblerne var godt stoppede og ergonomisk rigtige. Det var vigtigt for Spichmann, at husene var fuldkommen identiske, for at understrege ligheden mellem det klasseløse samfunds indbyggere. Ingen skulle heller eje deres huse på individuel basis, de var fælles ejendom.

Bevægede man sig ad de snoede stier udenfor boligbebyggelsen, kom man ud i et smukt beplantet område, hvor Spichmann placerede de nødvendige offentlige institutioner til sikring af borgernes fysiske og åndelige velfærd: drenge- og pigeskole, hospital, rådhus, kirke, lighus, vagttårn mv. Der var ingen fattiggårde som i virkelighedens Roskilde, for fattigdom var et ukendt begreb i Spichmanns socialistiske utopi. Her delte alle indbyggere - uanset alder og køn - byens arbejdsindkomster. Spichmann undlod også at tegne fængsler på sin byplan, men erkendte dog, at der kunne blive behov for retslige og straffemæssige foranstaltninger. Som basis-retsinstitution indsatte han en *Folkets Domstol* i hvert enkelt bysamfund, hvor lovovertrædere blev dømt af fællesskabet og, forestillede han sig, uafhængigt af "et enkelt Menneskes Luner eller private Hensyn"⁷. De fleste forseelser ville dog aldrig behøve retslig behandling, fordi de kristne begreber om anger og tilgivelse ville være så stærkt indprentede i indbyggernes mentalitet, at de uvilkårligt ville give sig til at udøve dem, hvis de blev stillet overfor menneskelig slethed: "Enhver, som ret levende føler Sandheden af Jesu kjærlige Lære, Enhver hvis Hjerte hensmelter i Tak og Beundring ved Tanken om Hans sagtomdige, blide og tilgivende Sind, vil vist føle en salig Længsel efter at kunne handle som Han, tilgive sine Fjender som Han, vil vist ved enhver Fornærmelse, ved ethvert Fjendskabsbeviis vel føle smertelig Bedrøvelse over sin Næstes Feil, men dog ile med selv at tilbyde Forsoning og ved skaansom og kjærlig Formaning bringe den Feilende til Erkendelse af sin Uret og derved føre ham tilbage paa den

gode Vei"⁸. Gode kristne ord og i sig selv ikke spor samfundsomvæltende.

Det, at Spichmanns *Grundtræk* er så fyldt med kristelige formaninger, er måske én af forklaringerne på, at værket kunne slippe gennem enevældens censur uden at udløse straffende foranstaltninger for dets unge ophavsmand. Frederik 6's Trykkefrihedslov fra 1799 var endnu i 1843 ved fuld gyldighed, og i hver eneste købstad sad en politiassessor, som havde pligt til at godkende alle skrifter, inden de gik i trykken. På Bornholm holdt regeringen endnu den berømte Dr. J. J. Dampe i ufrivilligt eksil, på grund af hans samfundskritiske artikler i bladet *Iagttageren*. I 1835 var redaktør C. N. David fra *Fædrelandet* blevet afskediget fra sit embede på Københavns Universitet og tvunget til Paris på grund af en censurdom. Journalisten, der havde skrevet den krænkende artikel i *Fædrelandet*, den tidligere Roskildeborger Johannes Hage, blev selv idømt livsvarig censur i 1837 og tog livet af sig. Og samme år, som *Grundtræk* udkom, i 1843, blev redaktøren for det satiriske københavnerblad, *Corsaren* sat på vand og brød i otte dage for at kritisere den absolutistiske regeringsform⁹.

Michael Helm kalder det "lidt af en gåde", at Spichmann slap fra censuren. Han antyder forskellige forklaringer i sin indledning til 1987-udgivelsen af *Grundtræk*, bl.a. at værket var tilegnet folk, der skulle udvandre og altså ikke var møntet på Danmark. Denne forklaring bekræfter Spichmann sådan set selv, da han skriver i bogens "Indledende tanker og bemærkninger", at samfundsforholdene i verden generelt er så forfejlede, både mht. pengenes magt og den florerende egoisme, at hans modeller slet ikke vil kunne bruges i den kendte verden: "Min Hensigt er, i det Følgende at fremstille min Idee, til en fuldkommen lykkelig Stats og Samfunds Organisation, som udførlig i et Land, hvor ingen Stat eller Samfund i forveien findes"¹⁰, erklærer han - formentlig med et trykkefriheds-strategisk overlæg. Derudover gør Helm opmærksom på, at Spichmann aldrig bruger ordene *socialisme* eller *kommunisme* direkte, og således har renset sit værk for de mest iøjnefaldende modhager. Et vandtæt svar på censur-spørgsmålet vil ikke kunne gives, så længe der ikke er fundet nogen vidnesbyrd i arkiverne om *Grundtræks* rejse gennem censur-institutionen. Men der hviler en tone af ungdommelig naivitet over bogen, som

måske har gjort den "ufarlig" også i samtidens øjne. Endelig kan man ikke se bort fra en faktor som held i forsøget på at forklare: Måske har politiassessoren i Roskilde haft travlt og er sprunget direkte fra Forordets højtidelige, kristenplatoniske formuleringer om at "gøre sig velbehagelig for Gud" og "søge det højeste Gode" til illustrationernes isoleret set uskyldige indhold.

Hvis politiassessoren havde efterlevet Trykkefrihedslovens bogstav, ville han imidlertid have slået prompte ned på Spichmanns politiske og økonomiske visioner.

I *Rådskraftsamlingshuset* (nr. 4 på byplanen) indsatte den unge samfundskritiker en demokratisk forsamling, som var designet efter det atheniensiske demokrati og meget langt fra Borgerrepræsentationen "hjemme" i Roskilde. Forsamlingen blev direkte valgt af alle mandlige borgere, der var fyldt tyve. Dens opgave var at styre byen "efter Fornuft og fælles Villie"¹¹. For at effektivisere beslutningsprocesserne, indsatte Spichmann et ledende organ, *Bybestyrelsen*, hvis funktioner var rent administrative, i forhold til det politiske systems funktion og bysamfundets øvrige drift og økonomi. Bybestyrelsen såvel som dens formand - byfogeden - var direkte valgt af den mandlige del af befolkningen, og man var valgbar til hvervene, så snart man var fyldt 25 år. Valgperioden var fem år. I "virkelighedens" verden var det i vid udstrækning den samme lille elite, der beklædte posterne som borgerrepræsentanter, og i Roskilde erhvervede den velhavende farver, Thomas Svane titlen som uofficiel "bykonge" ved at sidde uafbrudt i borgerrepræsentationen fra 1838 til sin død i 1862.

Spichmanns Rådskraftsamlings holdt til i en "stor og imponant Sal" på rådhuset, som forfatteren indrettede, så den bedst muligt kunne opfylde sine funktioner for det lokale folkestyre: I salens ene ende var en lav skranke, hvor byfogeden eller forsamlingens formand skulle præsidere sammen med protokolføreren. Ved siden af stod talerstolen, og på væggen ovenover var indprentet nogle opbyggelige ord. Derudover skulle salen rumme sæder til hele forsamlingen. Foruden mødesalen rummede rådhuset også et offentligt bibliotek, tøjhus, arkiv og et rum til opbevaring af byfælleskabets penge. Huset var som boligerne "en skøn og stor Bygning", modsat virkelighedens rådhus i Roskilde, der på

	Mænd	Qvin- der	Person Antal	Dele Stør- relsen	Andeel til hver Person	Ialt
Første Classe	6	2	8	10	20	Rd. 160
Anden Classe	7	3	10	8	16	160
Tredie Classe og alle mænd mellem 20 og 60 år	202	1	203	6	12	2436
Mænd mellem 60 og 70 år	35		35	2	4	140
Mænd over 70 år	20		20	1	2	40
Ynglinge mellem 16 og 20 år	30		30	2	4	120
Qvinder fra 16 til 50 år		200	200	4	8	1600
Qvinder fra 50 til 60 år		39	39	2	4	156
Qvinder over 60 år . . .		55	55	1	2	110
Tilsammen	300	300	600			4922

Spichmanns tid var en arkitektonisk gøgeunge, hvor Laurids de Thura havde bygget et klassicistisk hus i tre etager udenpå det gamle Skt. Laurenti kirketårn. Her opbevarede, foruden byens arrestanter, Roskilde Sparekasses pengebeholdning - som et vidnesbyrd om, at også i Danmark havde den privatkapitalistiske økonomi holdt sit indtog.

Spichmanns demokrati havde også et statsligt niveau, hvis territoriale ramme var et areal på 750 km², med omkring 100 bysamfund - altså ca. 6000 indbyggere - samlet i et organisk fællesskab, med en central administration og et centralt demokratisk organ placeret i én af byerne. Her måtte Spichmann gå på kompromis med sit lighedsideal og udnævne en hovedstad, som naturligt ville udvikle sig til at blive flottere og større end de øvrige byer. Hovedbyen rummede samme type institutioner som de menige byer, men derudover også en præsidentbolig, en række højere læreanstalter, boliger til de deputerede, og ikke mindst et stort, voldgravsomkranset rådhus til det centrale politiske organ, *Statsrådet*. Til dette råd sendte hvert bysamfund 1 deputeret valgt på samme betingelser og ved samme lejlighed som byfogeden. Dog anbefalede Spichmann en roterende ud-

Byens overskud skulle deles mellem indbyggerne efter en nøje udregnet fordelingsnøgle.

skiftning af de deputerede, med tyve ad gangen på valg hvert år.

Statsrådets magt var både udøvende, lovgivende og dømmende, og her røbede Spichmann, at han enten ikke havde læst eller ikke delte Montesquieus idéer. De 100 deputerede fik til opgave at "bestyre alle offentlige indretninger", at skrive skatter ud, at føre statsregnskabet, at holde opsyn med de højere læreanstalter, at sikre fred og "Opblomstren til Held og Lykke" og endelig at fungere som domstol ved alvorlige lovbrud, som ikke kunne behandles af de lokale Folkedomstole. Præsidenten var en slags statsminister, valgt udelukkende af de deputerede og som disse for en periode af fem år. Men for at sikre en maksimal direkte demokratisk indflydelse, måtte Statsrådets ved særligt vigtige beslutninger sende de deputeredes betænkninger retur til diskussion og afstemning i byerne, hvorefter lokalrådenes flertalsbeslutning gik tilbage til Statsrådet, og den endelige afgørelse blev funderet på, hvilket synspunkt der havde vundet størst tilslutning i alle byer. "Dette var Grundtegningen af den Bestyrelsesform som vilde være meest fyldestgørende for Liigheds og Fælledsskabs Fordringer", skrev landinspektørens unge kontorist, og hvis han havde levet længe nok til at opleve den første demokratiske grundlov i 1849, ville han utvivlsomt have gjort indsigelse mod flere af dens centrale elementer, ikke mindst selve det repræsentative system, hvor folket var afskåret fra at øve direkte indflydelse med deres stemme.

At kalde Spichmann socialist er vel egentlig kun en halv sandhed, eftersom den demokratiske styreform ikke er traditionelt socialistisk arvegods. Til gengæld viser han sig som ægte kommunist i økonomisk henseende. Her prædiker han kollektivt arbejde, fælleseje af produktionsmidlerne og lige ret til det overskud, der genereres i landbrug, håndværk og industri. Når statens og bysamfundets udgifter er afholdt, skal alle penge i bogstavelig forstand lægges i én kasse og fordeles ud til borgerne efter en milimeterretfærdig fordelingsnøgle, som tager højde for modtagernes alder og køn. Hvad pengene skal bruges til, forbliver et ubesvaret spørgsmål hos Spichmann, for alle fødevarer og al beklædning får borgerne udleveret fra centrale forrådslagre efter samme, strengt egalitære princip, og anskaf-

felse af overflødige luksusgenstande er ikke *comme il faut* i hans lykkelige Utopia. Som et vigtigt element i hans socialistiske fællesskab er også en offentlig sikring af syge, gamle, forældreløse og andre uarbejdsdygtige. De skal "intet fratages i deres Andeel uden hvor vedvarende Uduelighed til Arbeide og følgelig mindre Forbrug kunde fordre en Undtagelse"¹².

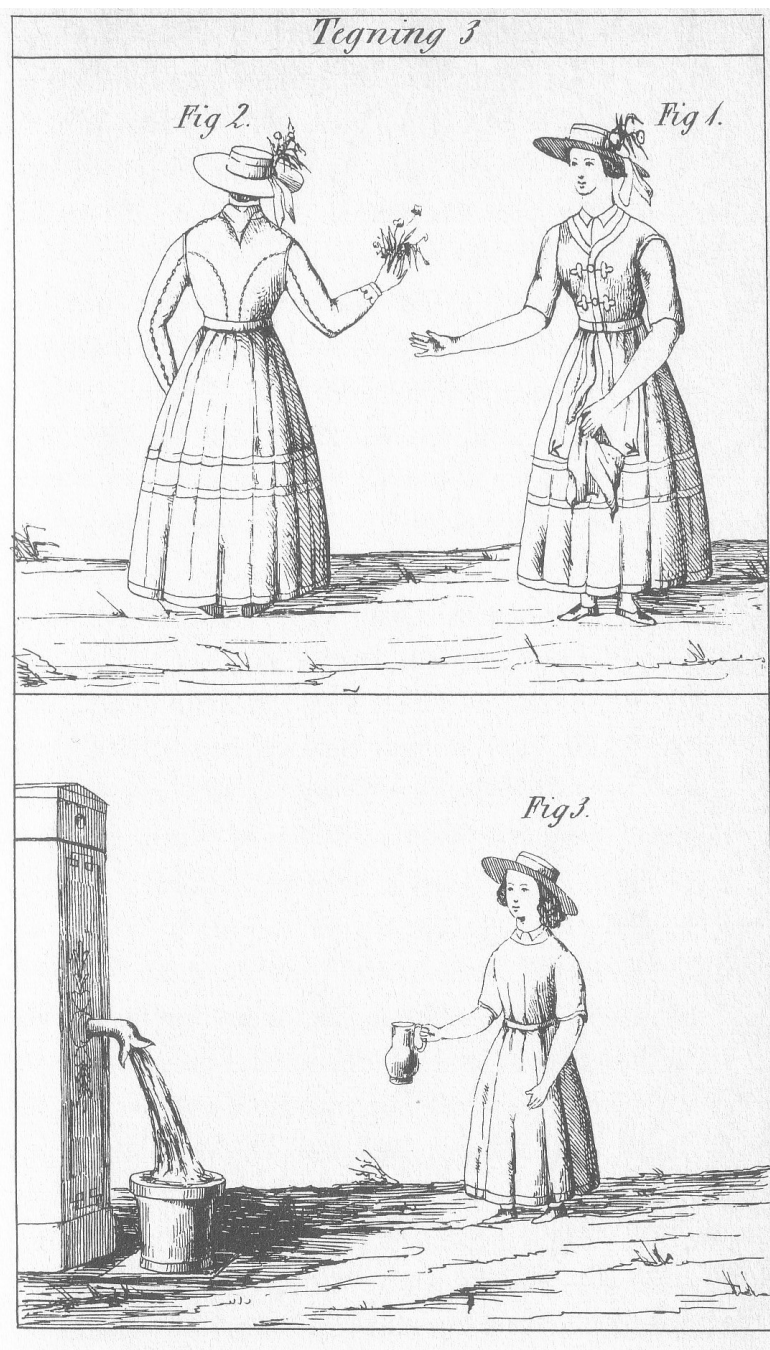
Spichmanns samfund er forskelsløst og klasseløst: "Der skulle ei være Herre og Tjener; ei Eiendomsbesidder og Træl. Det fordærlige og demoraliserende Tyendeforhold skulde ei existere. Der skulle hverken findes rige Lediggjængere eller fattige Arbeidsløse. Alle skulde arbeide fælleds og med forholdsviis lige Anstrængelse". I bogen mærker man ofte hans vrede over de arbejdsforhold, han selv måtte døje med i, hvad han kaldte "en sundhedsskadelig, trist og aandslappende Beskjæftigelse", og mens arbejdet med at nedskrive *Grundtræk* stod på, var det ham en pine at han ikke som det velhavende borgerskabs forfattere kunne hellige sig skrivningen på fuld tid, uden at skulle passe sit embede ved siden af.

Åndens dannelse var vigtig for Spichmann, og som den sidste søjle i sit utopiske program, beskrev han borgernes opdragelse i skoler og kirke.

På byplanen tegnede han *drengeskolen* (nr. 6 på byplanen) adskilt fra *pigeskolen* (nr. 7 på byplanen). Det var helt i overensstemmelse med datidens skoleordning og ifølge Spichmann det moralsk sundeste. Hans dreng- og pigeskoler var for så vidt ens i indretning, men der var - som også i datidens virkelige skolesystem - forskelle på, hvad piger og drenge skulle lære. Egentlig uddannelse havde kun drengene brug for, i og med de skulle leve deres voksenliv som deltagere i fællesskabets arbejde og demokratiske virksomhed. For at forberede dem bedst muligt skulle de i skolen undervises i en række anvendelsesorienterede fag som landøkonomi, kreaturpleje, lovkyndighed, botanik, fysiologi, aritmetik og geometri, men også i mere traditionelle fag som religion, læsning, skrivning og historie. Pigernes skolegang blev tilsvarende tonet i retning af det huslige, men var langt mindre omfattende.

Pædagogisk vendte Spichmann sig stærkt mod datidens etablerede undervisningsformer, med terperi og udenads-

Spichmann designede selv
tøjet, som indbyggerne i hans
idealsamfund skulle bære.

lære. I *hans* skoler ville børnene få kundskaber gennem spændende billeder og foredrag, som kunne motivere dem og "lægge en god Grund for de øvrige Lærdomme". Leg og fysisk udfoldelse var en vigtig del af hans program, og i det hele taget mente han, at barnet havde bedst af at vente med boglig indlæring til efter otteårs alderen.

Formålet med opdragelse og skoleundervisning var ifølge Spichmann at gøre mennesker kloge, gode og nyttige for hinanden, og indpodningen af disse værdier fortsatte i *kirken* (nr. 1 på byplanen), bysamfundets anden vigtige opdragelsesinstitution. Den lå et stykke væk fra beboelseshusene, for at beskytte den mod ildebrand. Kirken blev detail-indrettet på samme måde som byens øvrige bygningsværker, i en renfærdig og puristansk stil, som stemte godt overens med tonen i hele hans opdragelsesprogram. Trængte man til at vederkvæge sig med et krus øl efter gudstjenesten, var det ikke i Spichmanns Utopia, man skulle slå sig ned. Han havde med vilje undladt at tegne gæstgiverier og værtshuse ind på sin byplan, for det var "Dydens Spire", han ville så i menneskene og ruste dem til det enkle, uforfængelige liv i samfundsfællesskabet.

Det samlede udbytte, der ventede udvandrerne i Spichmanns forjættede land, kunne man læse om i bogens afsluttende kapitel om "Følger og Fordele": Spichmann lovede sundhed til alle, frihed for magtmisbrug og brutalitet, lighed og enighed, ægteskabelig lykke, geniens og talenters fremblomstren og alle vildfarelsers overvindelse. På det politiske område ville "Statsmaskinens Hjul [blive] simple og lette at dirigere. [...] Ved lige Rettigheder, fælleds Eien-dom, Interesser og Arbeide, vilde Alt gaa frem med Kraft imod et godt Maal, og sand Nationalvelstand og Lykke vil-le opnaaes"¹³.

Man kan i passager, når man læser hans værk, blive fristet til at tro på de løfterige billeder. Alt er så forførende enkelt og går op som i en kabale, hvor den rette opdragelse og den rette organisation og en velmenende arkitekts lineal er nok til at holde de menneskelige drifter i ave. I det 21. århundrede, på den anden side af de kommunistiske regimers kollaps, ved vi bedre. Men det gjorde David Spichmann ikke. Han handlede på baggrund af en ulighed, som hver dag slog mennesker ihjel - også i Roskilde - og som udelukkede størstedelen af befolkningen fra politisk indflydelse.

Selv overlevede han kun sin bog med to år og døde i 1845, formentlig af tuberkulose. To måneder forinden havde hans kone født ham en lille søn, som imidlertid også døde, i september 1845. På Roskilde Bibliotek står et enkelt

original-eksemplar af *Grundtræk*, og på Gråbrødre Kirkegård kan man se hans gravsted, hvor et sortmalet jernkors minder om de ydmyge kår, der var hans afsæt til at blive "Danmarks første socialist". Ellers er der få håndgribelige minder tilbage om Gram Frederik David Møsting Spichmann, som hans fulde navn var.

Når man skal vurdere hans værk i dag, er det derfor ikke som en realistisk model til efterlevelse. Michael Helm lader sig ganske vist friste af hans anvisninger til at ville "opdele samfundet i mange mindre selvforvaltende enheder, hvor beslutningerne i første række træffes af dem, hvem de berører"¹⁴, men taget under ét er det et forfærdelig totalitært samfund, Spichmann tegner med sin naive pen. Et samfund, hvor "systemet" fuldstændig har overtaget individets liv, og ensheden knægter enhver tilbøjelighed til individuelle behovsudtryk. Til gengæld giver teksten et autentisk indblik i de sociale forhold i datidens Roskilde, og den er ikke mindst brugbar for historikere og andre tænksomme mennesker, der forsøger at forstå, hvorfor lighedstanken og socialismen blev så umådeligt attraktive for store dele af Europas befolkninger fra midten af 1800-tallet.

Noter:

¹ Udgivet hos Gyldendal.

² *Grundtræk* 1987, s. 32.

³ Se M. Helms introduktion i *Grundtræk* 1987, s. 19.

⁴ *Grundtræk* 1987, s. 133.

⁵ *Grundtræk* 1987, s. 45. Før familien Spichmanns ankomst til Roskilde i 1832 havde de bl.a. boet i Larsbjørnsstræde i København.

⁶ Huden skulle kunne ånde.

⁷ *Grundtræk* 1987, s. 94.

⁸ *Grundtræk* 1987, s. 90.

⁹ M. Helms "Introduktion" i *Grundtræk* 1987, s. 9.

¹⁰ *Grundtræk* 1987, s. 35-36.

¹¹ *Grundtræk* 1987, 60.

¹² *Grundtræk* 1987, s. 72.

¹³ *Grundtræk* 1987, s. 129.

¹⁴ M. Helms "Indledning" til *Grundtræk* 1987, s. 18-19.